

НАЦИОНАЛНИЯТ РЕГИСТЪР НА СЪДОВИТЕ ЗАБОЛЯВАНИЯ – ЛИПСВАЩОТО ЗВЕНО В ЗДРАВНИЯ МЕНИДЖМЪНТ НА БЪЛГАРИЯ

Маргарет Димова, Бистра Бонева, А. Тодоров

THE NATIONAL REGISTRY OF VASCULAR DISEASES – THE MISSING LINK IN BULGARIA'S HEALTHCARE MANAGEMENT

Margaret Dimova, Bistra Boneva, A. Todorov

Резюме: Съдовите заболявания са сред водещите причини за заболяемост, инвалидизация и смъртност в световен мащаб и представляват сериозно предизвикателство пред здравните системи. Ефективното им управление изисква надеждни данни за разпространението, лечението и резултатите. В много европейски държави националните съдови регистри са утвърден инструмент за контрол на качеството, здравно планиране и оптимизиране на ресурсите. В България все още липсва национален регистър на съдовите заболявания.

Цел: Да се анализира значението на националните съдови регистри като инструмент на здравния мениджмънт и да се оцени необходимостта от създаването на подобна система в България.

Материали и методи: Извършен е обзор на научни публикации, международни препоръки и утвърдени европейски модели на съдови регистри, включително Swedvasc, Danish Vascular Registry и инициативата VASCUNET. Анализирани са възможностите за адаптирането им към българската здравна система.

Резултати: Липсата на национален регистър ограничава възможностите за оценка на реалната заболяемост, проследяване на качеството на лечението и ефективно планиране на ресурсите. Недостатъчната систематизация на данните затруднява анализа на регионалните различия, оценката на резултатите от съдовите интервенции и разработването на политики, основани на доказателства. Международният опит показва, че националните регистри подобряват качеството на медицинската помощ, подпомагат сравнителния анализ между лечебните заведения и създават условия за научноизследователска дейност.

Заклучение: Създаването на национален регистър на съдовите заболявания в България е стратегическа необходимост. Подобна система би осигурила надеждна основа за здравно планиране, контрол на качеството, оптимизиране на ресурсите и формиране на политики, основани на реални данни и потребности на населението.

Ключови думи: съдови заболявания; национален регистър; съдова хирургия; здравен мениджмънт; качество на медицинската помощ; здравно планиране; VASCUNET.

Summary: Introduction: Vascular diseases are among the leading causes of morbidity, disability, and mortality worldwide and pose a significant challenge to healthcare systems. Their effective management requires reliable data on prevalence, treatment, and outcomes. In many European countries, national vascular registries are an established tool for quality control, healthcare planning, and resource optimization. Bulgaria still lacks a national registry for vascular diseases.

Objective: To analyze the significance of national vascular registries as a healthcare management tool and to assess the need for establishing a similar system in Bulgaria.

Materials and Methods: A review was conducted of scientific publications, international guidelines, and established European vascular registry models, including Swedvasc, the Danish Vascular Registry, and the VASCUNET initiative. The possibilities for adapting them to the Bulgarian healthcare system were analyzed.

Results: The absence of a national registry limits the ability to assess actual disease incidence, monitor treatment quality, and effectively plan resources. Inadequate data systematization hinders the analysis of regional disparities, the evaluation of vascular intervention outcomes, and the development of evidence-based policies. International experience demonstrates that national registries improve the quality of medical care, facilitate comparative analysis among healthcare facilities, and foster research activities.

Conclusion: Establishing a national registry for vascular diseases in Bulgaria is a strategic necessity. Such a system would provide a reliable foundation for healthcare planning, quality control, resource optimization, and policy formulation based on real-world data and population needs.

Key words: vascular diseases; national registry; vascular surgery; health management; quality of medical care; healthcare planning; VASCUNET.

НАЦИОНАЛЕН РЕГИСТЪР НА СЛУХОВИТЕ УВРЕЖДАНИЯ — НЕОТЛОЖНА ЗАДАЧА НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕ Иглика Станчева

A NATIONAL REGISTRY OF HEARING IMPAIRMENTS — AN URGENT PUBLIC HEALTH TASK Iglika Stancheva

Резюме: Загубата на слуха засяга всички възрастови групи и носи значителна медико-социална тежест; докладът на Lancet Commission от 2024 г. я определя като най-големия модифицируем рисков фактор за деменция в средната възраст. По данни на СЗО всеки долар, вложен в грижи за слуха, се възвръща близо шестнайсеткратно, но това предполага знание за потребността. У нас знаменателят липсва: не е известно колко са засегнатите, на каква възраст и в каква степен. Неонаталният слухов скрининг постига 93% обхват през 2024 г., но проследяването на насочените деца не се документира, организиран скрининг в по-късна възраст не съществува, а възрастните остават извън националната статистика. Национален регистър, интегриран в електронното здравно досие, ще осигури този знаменател, а с него целенасочено финансиране и измерими резултати. Нормативната и технологичната основа е налице чрез Националната здравноинформационна система. Разгледани са международният опит, представен е модел на регистъра и рисковете при внедряването му.

Ключови думи: слухови увреждания, неонатален слухов скрининг, слухопротезиране, национален регистър, електронно здравно досие, целенасочено финансиране

Summary: Hearing loss affects all age groups and carries a substantial medical and social burden; the 2024 Lancet Commission report identifies it as the largest modifiable risk factor for dementia in midlife. According to WHO, every US dollar invested in ear and hearing care returns nearly sixteenfold, but realising that return presupposes knowledge of need. In Bulgaria the denominator is missing: the number of affected people, their age distribution and the degree of loss

are unknown. Newborn hearing screening reached 93% coverage in 2024, yet follow-up of referred children is not documented, organised screening at later ages does not exist, and adults remain outside national statistics. A national registry integrated into the electronic health record would supply this denominator, and with it targeted financing, tracking of every referred child and measurable outcomes. The regulatory and technological foundation is in place through the National Health Information System. International experience is reviewed, a model of a national registry of hearing impairments is presented, and the risks of its implementation are outlined.

Key words: *hearing impairment, newborn hearing screening, hearing aids, national registry, electronic health record, targeted financing*

ОТ КОНТРОЛ НА ВЪТРЕОЧНОТО НАЛЯГАНЕ ДО УВРЕЖДАНЕ НА ОЧНАТА ПОВЪРХНОСТ: СОЦИАЛНАТА ТЕЖЕСТ НА ГЛАУКОМАТА И СЪПЪТСТВАЩАТА Я БОЛЕСТ НА СУХОТО ОКО

Ивелина Гривова, Станислава Костова, Габриел Димитров, Александър Оскар

FROM INTRAOCULAR PRESSURE CONTROL TO OCULAR SURFACE DAMAGE: THE SOCIETAL BURDEN OF GLAUCOMA AND CONCOMITANT DRY EYE DISEASE **Ivelina Grivova, Stanislava Kostova, Gabriel Dimitrov, Alexander Oscar**

Резюме: *Глаукомата е водеща причина за необратима слепота в световен мащаб и представлява значим медицински и обществен здравен проблем. Въпреки че основната терапевтична цел е контролът на вътреочното налягане, продължителната локална антиглаукомна терапия често води до развитие на болест на сухото око, която оказва съществено влияние върху качеството на живот, придържането към лечението и дългосрочния контрол на заболяването. Настоящият обзор обобщава съвременните литературни данни относно взаимовръзката между глаукомата, хроничната локална терапия и заболяването на очната повърхност. Обсъдени са ролята на консервантите в очните капки, значението на ранното разпознаване и лечение на болестта на сухото око, както и възможностите за подобряване на придържането към терапията чрез индивидуализиран подход. Интегрираният подход, съчетаващ ефективен контрол на вътреочното налягане с поддържане здравето на очната повърхност, е предпоставка за по-добро качество на живот, по-добър комплайънс на пациента към лечението и намаляване на социалната тежест на заболяването.*

Ключови думи: *глаукома; болест на сухото око; очна повърхност; локална антиглаукомна терапия; качество на живот; придържане към лечението*

Summary: *Glaucoma is a leading cause of irreversible blindness worldwide and represents a major medical and public health challenge. Although lowering intraocular pressure remains the primary therapeutic goal, long-term topical antiglaucoma therapy frequently leads to the development of dry eye disease, significantly affecting patients' quality of life, treatment adherence, and long-term disease control. This review summarizes current evidence on the relationship between glaucoma, chronic topical therapy, and ocular surface disease, focusing on its prevalence, pathophysiological mechanisms, clinical manifestations, and impact on both patients and healthcare systems. The role of preservatives in topical medications, the importance of early recognition and management of dry eye disease, and strategies to improve treatment adherence through an*

individualized approach are discussed. An integrated management strategy combining effective intraocular pressure control with preservation of ocular surface health may improve quality of life, enhance treatment adherence, and reduce the overall burden of glaucoma.

Key words: *glaucoma; dry eye disease; ocular surface disease; topical antiglaucoma therapy; quality of life; treatment adherence*

ЗДРАВЕН КОНТРОЛ ПРИ СЪГЛАСУВАНЕ НА МЕСТОПОЛОЖЕНИЕТО И ЕКСПЛОАТАЦИЯТА НА ВЯТЪРНИ ЕЛЕКТРОЦЕНТРАЛИ

Момчил Сиджимов, Петя Иванова

HEALTH OVERSIGHT REGARDING THE SITING AND OPERATION OF WIND POWER PLANTS

Momchil Sidjimov, Petya Ivanova

Резюме: Според данни на Евростат, дялът на енергията от възобновяеми източници в брутното крайно енергийно потребление (включително за електричество, транспорт, отопление, охлаждане и др.) на Европейския съюз достига 26,2 % през 2025 г. ЕС все още е далеч от целта си за 42,5 % дял на възобновяемата енергия до 2030 г. За нейното постигане е необходимо интензивно средногодишно увеличение, което съответно изисква активно въвеждане в експлоатация на нови възобновяеми енергийни източници, включително ветрогенератори. Въпреки неоспоримите екологични ползи, вятърните електроцентрали не са лишени от потенциални неблагоприятни въздействия върху околната среда, като тяхното позициониране и експлоатация са свързани и с редица предизвикателства за общественото здраве.

Ключови думи: вятърни електроцентрали, превенция, здравен риск

Summary: According to Eurostat data, the share of energy from renewable sources in the gross final energy consumption (including electricity, transport, heating, cooling, etc.) of the European Union reaches 26.2% in 2025. The EU is still far from its target of a 42.5% share of renewable energy by 2030. Achieving this target requires an intensive average annual increase, which accordingly needs active deployment of new renewable energy sources (RES), including wind energy. Despite their undeniable environmental benefits, wind power plants are not excluded from generating negative environmental impacts, and their positioning and operation are also associated with a number of public health challenges.

Key words: wind power plants, prevention, health risk

УЧИЛИЩНАТА ПРЕВЕНЦИЯ НА УПОТРЕБАТА НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА: МОДЕЛ ЗА МЕЖДУСЕКТОРНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СЕМЕЙСТВО

Елина Петкова-Георгиева, Николай Мерджанов, Станислав Георгиев, Атанас Тошев, Стефан Великов, Ралица Златанова-Великова

SCHOOL-BASED PREVENTION OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE USE: A MODEL FOR INTERSECTORAL COLLABORATION BETWEEN EDUCATION, HEALTHCARE, AND FAMILIES

Elina Petkova-Gueorguieva, Nikolay Merdzhanov, Stanislav Gueorguiev, Atanas Toshev, Stefan Velikov, Ralitsa Zlatanova-Velikova

Резюме: *Превенцията на употребата на психоактивни вещества (ПАВ) сред подрастващите изисква съчетаване на образователни, здравни и семейни ресурси в последователна организационна рамка. Недостатъчната координация на превантивните дейности и липсата на надеждна здравна информация за младите хора създават нуждата от по-добро взаимодействие между отделните звена. Целта е да се разработи и обоснове междусекторен модел за училищна превенция на употребата на ПАВ, основан на взаимодействието между образованието, здравеопазването и семейството. През 2025 г. е проведено анкетно проучване сред 572 ученици от четири училища в София. Анализирани са информационните източници за ПАВ и възприеманата роля на различните участници в превенцията. Интернет (69,8%) и медиите (57,7%) са водещи източници на информация, докато медицинските специалисти са посочени от 10,5% от учениците. Сред конкретните участници семейството се откроява като най-разпознаваем ресурс за превантивно въздействие (25,8%), а училището и специалистите са посочени от 10,6%. Въз основа на резултатите е разработен Интегриран междусекторен модел за училищна превенция, включващ последователност от информиране, ранно разпознаване, комуникация, оценка, насочване и подкрепа. Предложеният модел създава организационна рамка за взаимодействие на образованието, здравеопазването и семейството, като поставя подрастващия в центъра на превантивния процес. Необходимо е последващо пилотно прилагане и оценка на неговата ефективност.*

Ключови думи: *психоактивни вещества, подрастващи, училищна превенция, междусекторно взаимодействие, здравеопазване, образование, семейство.*

Summary: *Prevention of psychoactive substance (PS) use among adolescents requires a combination of educational, health and family resources in a coherent organizational framework. Insufficient coordination of preventive activities and the lack of reliable health information for young people create the need for better interaction between the individual units. The objective is to develop and substantiate an intersectoral model for school-based prevention of PS use, based on the interaction between education, health and family. In 2025, a survey was conducted among 572 students from four schools in Sofia. The information sources on PS and the perceived role of the partakers in prevention were analyzed. The Internet (69.8%) and the media (57.7%) are the leading sources of information, while medical specialists are mentioned by 10.5% of the students. Among the specific participants, the family stands out as the most recognizable resource for preventive impact (25.8%), while the school and specialists are mentioned by 10.6%. Based on the results, an Integrated Intersectoral Model for School Prevention was developed, including a sequence of information, early*

recognition, communication, assessment, guidance and support. The proposed model creates an organizational framework for interaction between education, health care and the family, placing the adolescent at the center of the preventive process. Subsequent pilot implementation and evaluation of its effectiveness are necessary.

Key words: *psychoactive substances, adolescents, school prevention, intersectoral interaction, health care, education, family.*

МЕЖДУ ТРИТЕ СВЯТА: КЛИНИЧЕН ПРОФИЛ НА ФРАНЦ КАФКА В КОНТЕКСТА НА НЕГОВОТО ТВОРЧЕСТВО

Айя Андреева

BETWEEN THE THREE WORLDS: A CLINICAL PROFILE OF FRANZ KAFKA IN THE CONTEXT OF HIS WORK

Aya Andreeva

Резюме: *Франц Кафка е сред най-влиятелните представители на литературния модернизъм, но неговата личност представлява интерес не само за литературната критика, а и за медицината. Настоящата обзорна статия разглежда живота и творчеството на Кафка през призмата на съвременната клинична интерпретация. Анализирани са биографичните фактори, семейната среда, социалните взаимоотношения, психичните особености и соматичните заболявания, оказали влияние върху неговото творчество. Особено внимание е отделено на хипохондрията, тревожността, депресивната симптоматика, нарушенията на съня, личностните характеристики и развитието на туберкулозата. Представен е биопсихосоциалният модел като основен инструмент за интерпретация на сложното взаимодействие между психичното и физическото здраве на Кафка. Статията разглежда литературните произведения на автора не само като художествени текстове, а и като своеобразна клинична документация на неговото вътрешно страдание.*

Ключови думи: *Франц Кафка, туберкулоза, хипохондрия, тревожност, депресия, психосоматика, литература, биопсихосоциален модел*

Summary: *Franz Kafka is among the most influential representatives of literary modernism, but his personality is of interest not only to literary criticism, but also to medicine. This review article examines Kafka's life and work through the prism of modern clinical interpretation. The biographical factors, family environment, social relationships, mental characteristics and somatic diseases that influenced his work are analyzed. Particular attention is paid to hypochondria, anxiety, depressive symptoms, sleep disorders, personality characteristics and the development of tuberculosis. The biopsychosocial model is presented as the main tool for interpreting the complex interaction between Kafka's mental and physical health. The article examines the author's literary works not only as artistic texts, but also as a kind of clinical documentation of his inner suffering.*

Key words: *Franz Kafka, tuberculosis, hypochondria, anxiety, depression, psychosomatics, literature, biopsychosocial model*

**ПЕДАНИЙ ДИОСКОРИД – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА НАУЧНАТА
ФАРМАКОЛОГИЯ И НЕГОВОТО МЯСТО В ИСТОРИЯТА НА МЕДИЦИНАТА**
Петя Аврамова

**PEDANIUS DIOSCORIDES – FOUNDER OF SCIENTIFIC PHARMACOLOGY AND HIS
PLACE IN THE HISTORY OF MEDICINE**
Petya Avramova

Резюме: Педаний Диоскорид е сред най-значимите лекари и фармаколози на Античността, чието научно наследство оказва трайно влияние върху развитието на медицината и фармацията. Неговият труд *De materia medica* представлява първият систематичен фармакологичен трактат, в който са описани лечебните свойства, произхода, начините на събиране, обработка и приложение на стотици природни лекарствени средства. Диоскорид въвежда новаторски подход, като класифицира веществата според тяхното фармакологично действие, а не според заболяванията, които лекуват. Настоящата обзорна статия разглежда живота на Диоскорид, съдържанието и научната стойност на *De materia medica*, както и значението на неговите идеи за развитието на съвременната фармакология и медицинска практика.

Ключови думи: Педаний Диоскорид, *De materia medica*, история на медицината, фармакология, лечебни растения, антична медицина

Summary: Pedanius Dioscorides is considered one of the most influential physicians and pharmacologists of Antiquity, whose scientific legacy has had a lasting impact on the development of medicine and pharmacy. His work *De materia medica* represents the first systematic pharmacological treatise describing the medicinal properties, origin, preparation, preservation and therapeutic use of hundreds of natural substances. Dioscorides introduced an innovative approach by classifying medicinal substances according to their pharmacological effects rather than the diseases they were intended to treat. This review article aims to present the life of Dioscorides, the structure and scientific value of *De materia medica*, and the significance of his work for the development of modern pharmacology and medical science.

Key words: Pedanius Dioscorides, *De materia medica*, history of medicine, pharmacology, medicinal plants, Ancient medicine

МЕДИЦИНСКО ЗНАЧЕНИЕ НА СОЛФЕДЖО ЧЕСТОТИТЕ
Кристиан Найденов

THE SOLFEGGIO FREQUENCIES AND THEIR MEDICAL SIGNIFICANCE
Christian Naydenov

Резюме: През последните десетилетия т. нар. солфеджо честоти - група от шест или девет тона (396, 417, 528, 639, 741, 852 Hz и/или 174, 285 и 963 Hz), популяризирани в рамките на алтернативната медицина и звукотерапията – привличат нарастващ обществен и медиен интерес. Целта на обзорната статия е да се проследи произхода на теорията за солфеджо честотите, да се систематизират твърденията за тяхното

медицинско и терапевтично значение и да се направи критичен анализ на наличните научни доказателства в тяхна подкрепа. В научната литература съществуват две изследвания, които намират реално медицинско и терапевтично действие на честота 528 Hz. Доказването на ползите на солфеджо честотата 528 Hz се нуждае от по-голямо изследване на биомаркерите, включващо повече участници. Твърденията за положително или дори някакво влияние на другите 8 солфеджо честоти нямат доказателства засега в научната литература.

Ключови думи: солфеджо, солфеджо честоти, 528 Hz, звукотерапия

Summary: Over the past decades, the so-called Solfeggio frequencies – a group of six or nine tones (396, 417, 528, 639, 741, 852 Hz and/or 174, 285, and 963 Hz) popularized within alternative medicine and sound therapy – have attracted growing public and media interest. The aim of this review article is to trace the origin of the Solfeggio frequency theory, to systematize the claims regarding their medical and therapeutic significance, and to critically analyze the available scientific evidence in their support. The scientific literature includes two studies reporting an actual medical and therapeutic effect of the 528 Hz frequency. Substantiating the benefits of the 528 Hz Solfeggio frequency requires a larger biomarker study involving a greater number of participants. Claims of any positive – or indeed any – effect of the remaining eight Solfeggio frequencies currently lack support in the peer-reviewed scientific literature.

Key words: solfeggio, solfeggio frequencies, 528 Hz, Sound therapy

СВЕЩЕНАТА БОЛЕСТ – ЕПИЛЕПСИЯТА В ДРЕВНИЯ СВЯТ

Слави Николов

THE SACRED DISEASE – EPILEPSY IN THE ANCIENT WORLD

Slavi Nikolov

Резюме: Настоящата обзорна статия разглежда развитието на представите за епилепсията в древния свят – от месопотамските вярвания за свръхестествен произход до опитите за нейното натуралистично осмисляне в античната медицина. Проследяват се основните медицински, религиозни и социални възгледи за заболяването в Месопотамия, Древна Гърция и Рим. Специално внимание е отделено на трактата на Хипократ „За свещената болест“, както и на трудовете на Аристотел, Целз, Плиний Стари, Лукреций и Аретей Кападокийски. Представени са сведения за епилепсията на Юлий Цезар и е изследвано значението на заболяването в римската култура.

Ключови думи: епилепсия, свещена болест, антична медицина, древен свят, Месопотамия, Древна Гърция, Древен Рим, гръко-римски свят, Хипократ, „За свещената болест“, Аристотел, Плиний Стари, Целз, Аретей Кападокийски, Лукреций, Цезар, мистичен и натуралистичен подход, лечебни средства

Summary: This review article examines the development of perceptions about epilepsy in the ancient world - from the Mesopotamian beliefs in its supernatural origin to the attempts to interpret the disease in naturalistic and rational terms within the ancient medicine. The main medical, religious, and social views about the disease in Mesopotamia, Ancient Greece, and Rome are

explored. Particular attention is paid to Hippocrates' treatise "On the Sacred Disease", as well as to the works of Aristotle, Celsus, Pliny the Elder, Lucretius, and Aretaeus of Cappadocia. Evidence concerning Julius Caesar's epilepsy is also presented, and the significance of the disease in Roman culture is examined.

Key words: epilepsy, sacred disease, ancient medicine, Ancient world, Mesopotamia, Ancient Greece, Ancient Rome, Greco-Roman world, Hippocrates, "On the Sacred Disease," Aristotle, Pliny the Elder, Celsus, Aretaeus of Cappadocia, Lucretius, Julius Caesar, irrational and naturalistic approaches, therapeutic remedies.

КАЧЕСТВО НА ЖИВОТ ПРИ АМИОТРОФИЧНА ЛАТЕРАЛНА СКЛЕРОЗА – РОЛЯ НА МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИТЕ ГРИЖИ И АСИСТИВНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

Станислав Гешев

QUALITY OF LIFE IN AMYOTROPHIC LATERAL SCLEROSIS – THE ROLE OF MULTIDISCIPLINARY CARE AND ASSISTIVE TECHNOLOGIES

Stanislav Geshev

Резюме: Амиотрофичната латерална склероза (АЛС) е прогресивно заболяване, което има значително влияние върху живота на пациентите. Целта на настоящата обзорна статия е да представи мултидисциплинарните грижи и асистивните технологии като основни инструменти за компенсиране на част от функционалните ограничения, причинени от заболяването. Тези подходи могат да запазят независимостта и качеството на живот на пациентите. Мултидисциплинарният подход позволява различните нужди на пациентите да се проследяват и грижите да бъдат адаптирани с прогресията на заболяването. Асистивните технологии имат важно значение за запазването на автономността и участието на пациентите в ежедневието. Стивън Хокинг представлява илюстративен пример за възможностите на асистивните технологии при прогресиращо двигателно увреждане.

Ключови думи: амиотрофична латерална склероза, качество на живот, мултидисциплинарни грижи, асистивни технологии, Стивън Хокинг

Summary: Amyotrophic lateral sclerosis (ALS) is a progressive disease that significantly affects patients' lives. The aim of the present review article is to present multidisciplinary care and assistive technologies as important tools for compensating some of the functional limitations caused by the disease. These approaches can help preserve patients' independence and quality of life. The multidisciplinary approach allows the different needs of patients to be monitored and care to be adapted as the disease progresses. Assistive technologies play an important role in preserving patients' autonomy and participation in daily life. Stephen Hawking represents an illustrative example of the potential of assistive technologies in progressive motor impairment.

Key words: amyotrophic lateral sclerosis, quality of life, multidisciplinary care, assistive technologies, Stephen Hawking